

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نیاشد تن من مباد همه سر به سر تن به کشتن دهیم
بدین بوم ویر زنده یک تن مباد از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Literary-Cultural

ادبی - فرهنگی

۱۳ مارچ ۲۰۰۹

همکار گرانقدر پورتال، جناب جان محمد!
نوشته مؤرخ دهم مارچ ۲۰۰۹ شما را دیروز، ۱۲ مارچ، بدست آوردیم.
تشکر از اینکه باز به موضوع "املای زبان دری" علاقه گرفته و نوشته همکار ارجمند ما، جناب دیپلوم انجنیر خلیل الله معروفی، را مورد نقد قرار داده اید. گرچه پالیسی نشراتی ما ایجاب "پیرایش املائی" را میکند و بسا نکات متن نوشته آن عزیز باید ازین نگاه اصلاح گردند، اما چون شما خود موضوعات "املای زبان دری" را پیش میکشید، استثناء نوشته تانرا در کمال امانت و بدون اصلاح املائی و همان قسمی که دریافت کرده ایم، به نشر میسپاریم. یقیناً که آقای معروفی به جواب ایرادات شما خواهند پرداخت.
در هر صورت به همکاریهای سازنده خود با پورتال "افغانستان آزاد - آزاد افغانستان" ادامه داده و ممنون ما گردانید. شاد و سرفراز باشید!

با تقدیم محبت
اداره پورتال AA-AA

نویسنده: جان محمد
ایالت اریزونا، امریکا
دهم مارچ، ۲۰۰۹

بحثی پیرامون املای زبان دری

نویسنده ای یا نویسنده یی؟

یکی از ناهمگونیهای املایی که در زبان نوشتاری دری به کثرت به مشاهده میرسد، طرز نگارش پسوند های نکره و موصولی (ی) در اخیر کلمات مختوم به های غیر ملفوظ است. در مورد این ناهمگونی، آقای خلیل الله معروفی در یکی از نوشته های اخیر شان تحت عنوان "مشکلات املائی زبان دری: های ملفوظ و های غیر ملفوظ"، که در پورتال افغانستان آزاد-آزاد افغانستان به نشر رسیده است، چنین نگاشته اند:

"وقتی چنین کلمه ای (منظور از کلمه مختوم به های غیر ملفوظ است) با "ی" نکره و "ی" وحدت وصل گردد، پیش از "ی" الفی بر میدارد؛ مثلاً: نویسنده - نویسنده ای (او نویسنده ایست چیره دست)؛ جمله - جمله ای (جمله ای گفت که در دلم نشست)؛ فاصله - فاصله ای (فاصله ای که ما را از هم دور میدارد، بزرگ نیست)؛ جمله - جمله ای (جمله ای کرد، مردوار)؛ نوشته - نوشته ای (نوشته ای را خواندم، خیلی زیبا)؛ ...."

ایشان در ادامه مینویسند:

"در رساله" روش املای زبان دری "در عوض" ای "،" یی "را مرعی میدارند و پیشنهاد میکنند. اما این امر با اصول پذیرفته عام در قلمرو زبان فارسی دری، در تباین قرار دارد."

توضیحات داده شده از سوی محترم معروفي مبین این واقعیت است که در میان گوینده گان زبان دری پیرامون طرز نگارش پسوندهای نکره و موصولی (ی) در اخیر کلمات مختوم به های غیر ملفوظ دو دسته گی وجود دارد. عده یی شیوه نگارشی را که آقای معروفي توصیه میکنند، به کار میبرند و عده یی هم از توصیه داده شده در رساله روش املاي زبان دری پیروی میکنند. مثالهای زیر نشان دهنده این دودسته گی است:

اسم + پسوند نکر:

نویسنده یی	یا	نویسنده ای	← نویسنده + ی
خانه یی	یا	خانه ای	← خانه + ی
مقاله یی	یا	مقاله ای	← مقاله + ی
منطقه یی	یا	منطقه ای	← منطقه + ی
برنامه یی	یا	برنامه ای	← برنامه + ی

اسم + پسوند موصولی:

خانه ای که در مقابل پارک است، قیمت است. یا
خانه یی که در مقابل پارک است، قیمت است.

چشمه ای که در دامنه کوه واقع است، آب سرد دارد. یا
چشمه یی که در دامنه کوه واقع است، آب سرد دارد.

منطقه ای که در آن جا عملیات نظامی صورت گرفت، از این جا دور نیست. یا
منطقه یی که در آن جا عملیات نظامی صورت گرفت، از این جا دور نیست.

شاید کار همگون سازی املاي زبان دری به مراتب آسانتر میشد اگر طرفداران این شیوه های نگارش توضیحاتی هم ارائه میکردند که چرا این طور بنویسیم یا آن طور ننویسیم. متأسفانه، تعداد زیادی از رهنمودهایی که تا کنون به چاپ رسیده اند و یا توصیه هایی که ارائه شده اند، کمتر توضیح میدهند که چرا این یا آن صورت املاي مورد استعمال قرار گیرد. شاید برای توجیه هر صورت املاي توضیحی یا دلیلی وجود نداشته باشد؛ اما اگر ما یک صورت املاي را بر صورت املاي دیگر ترجیح میدهیم، در آن صورت بهتر خواهد بود تا دلیلش را هم بیاوریم. مثلاً، در مورد موضوع فعلی که آیا "نویسنده ای" بنویسیم یا "نویسنده یی"، نه روش املاي زبان دری برای به کرسی نشاندن توصیه اش کدام توضیحی میدهد و نه هم آقای معروفي. آقای معروفي صرف همینقدر میگویند که صورت "نویسنده یی" "با اصول پذیرفته عام در قلمرو فارسی دری در تباین قرار دارد"، اما نگفته اند که اصول عامی که ایشان از آنها پیروی میکنند کدامها اند تا خواننده گان مقاله شان هم از آنها آگاه شوند.

اگر منظور آقای معروفي از "اصول عام" این بوده باشد که اکثریت دری زبانان صورت "ای" را پذیرفته اند، فکر نمیکنم این تصویر درستی از شیوه نگارش معمول میان گوینده گان زبان دری باشد. واقعیت این است که همه دری زبانان از صورت "ای" استفاده نمیکنند. اگر ما نوشته های دری زبانان را ورق بزنیم، میبینیم که تعداد کثیری صورت "یی" را هم به کار میبرند. یکی از دلایلی که اتحادیه نویسندگان افغانستان دست به تدوین رساله روش املاي زبان دری هم زد، موجودیت همین دوگانه گی و یا بهتر بگویم چند گانه گی، در شیوه نگارش دری زبانان بود، در غیر آن، ضرورتی وجود نداشت تا رساله در مورد توصیه یی ارائه کند.

قابل یاد آوری میدانم که آن عده از افغانانی که صرف صورت "ای" را به کار میبرند، از شیوه نگارشی که در ایران معمول است پیروی میکنند. خواننده گان این سطور حتماً واقف اند که در ایران این موضوع قسماً حل شده است؛ زیرا اکثریت آنها از شیوه یی که آقای معروفي مرجح میدانند، استفاده میکنند. این که شیوه قبول شده در ایران درست یا مرجحتر است یا نه، در این جا مطرح بحث ما نیست؛ زیرا زبان نوشتار قرارداد بیست میان افراد یک جامعه برای تحریر زبان گفتار. در ایران، فارسی گویان توافق کرده اند تا پسوند های نکره و موصولی (ی) را در اخیر کلمات مختوم به های غیر ملفوظ همانگونه یی که آقای معروفي توصیه کرده اند، بنویسند و صرفنظر از درستی یا نادرستی شیوه نگارش اتخاذ شده، به دوگانه گی در زبان نوشتاری شان قسماً نقطه پایان گذاشته اند؛ اما در افغانستان این ناهمگونی املاي هنوز حل نشده باقی مانده است. شماری "ای" را

به کار میبرند و عده بی هم "یی" را. هرگاه روزی فرا رسد که ما افغانها هم برای همگون سازی املائی زبان دری از این دو شکل نوشتاری صرف یکی را بر گزینیم، کدام یک را باید انتخاب کنیم و چرا؟

سوال فوق را میتوان با پیروی از یک اصل قبول شده در حیطه علم زبان شناسی جواب داد. خواننده گان این سطور به خوبی میدانند که بهترین شیوه نگارش شیوه بیست که در آن هر صوت توسط یک حرف به نمایش در آید و یک حرف صرف برای نشان دادن یک صوت به کار برود. شاید پیروی از این اصل همیشه امکان پذیر نباشد؛ اما در صورت امکان باید همیشه آن را مراعات کرد. متأسفانه صورت نگارشی را که آقای معروفی توصیه میکنند، با این اصل در تضاد است؛ اما، بر خلاف، توصیه روش املائی زبان دری با این اصل هماهنگی دارد که من در ذیل به شرح آن میپردازم.

در زبان دری یک پروسه عام آوایی یا به گفته بعضی ها فونولوجیکی موجود است که به آن افزایش میگویند. افزایش عبارت است از ازدیاد یک صوت در یک کلمه ترکیبی تحت شرایط خاص. مثلاً، در ترکیبات زیر، همه کلمات به مصوت می انجامند. هکذا، تمام پسوندهای ملکی با مصوت می آغازند. وقتی کلمات مورد نظر با پسوندهای ملکی ترکیب میشوند، حالتی به وجود می آید که دو مصوت یکی پی دیگر قرار میگیرد:

صدا +	اش	←	صدایش
خدا +	ات	←	خدایت
آرزو +	ام	←	آرزوام

در اکثر زبانهای دنیا، به شمول زبان دری، تلفظ دو مصوت، یکی پی دیگری، مشکل است؛ بناءً، برای به وجود آوردن سهولت در تلفظ، یک صامت را برای جدا کردن هر دو مصوت در بین آنها می افزایند، که در زبانشناسی این پروسه را افزایش یا (epenthesis) مینامند. چون در مثالهای فوق ترکیب اسماء با پسوندهای ملکی باعث قرار گرفتن دو مصوت پهلوی هم شده است، فلذا، نیم مصوت [y]، که در زبان دری با حرف "ی" نوشته میشود، میان هر کلمه و پسوند ملکی اضافه شده است تا تلفظ کلمات اشتقاق شده آسان گردد:

صداش	←	صدایش
خدایت	←	خدایت
آرزوام	←	آرزویم

عین پروسه فونولوجیکی در مواردی که پسوند نکره یا موصولی به کلمات مختوم به مصوتهای "ا"، "و"، "ی" اضافه میشود، نیز مشهود است. به مثالهای زیر توجه کنید:

صدا + ی ← صدای ← صدایی (هیچ صدایی شنیده نمیشد).

خدا + ی ← خدای ← خدایی (خدای ما خدایی است کریم و رحیم).

آرزو + ی ← آرزوی ← آرزویی (یگانه آرزویی که داشتم بر آورده شد).

کشتی + ی ← کشتی ی ← کشتی پی (این بزرگترین کشتی پی است که تا کنون ساخته شده است).

بر اساس مثالهای فوق، میتوان چنین نتیجه گیری کرد که:

۱- اگر کلمه بی که به مصوت پایان یابد، با پسوندی که با مصوت شروع شود، ترکیب شود، برای شکستن تسلسل دو مصوت (که برای تلفظ ثقیل است) نیم مصوت [y] را میان هر دو جزء ترکیب شونده می افزاییم.

۲- در تمام موارد فوق، نیم مصوت افزوده شده (یعنی، [y]) در ترکیبات جدید با حرف "ی" نوشته میشود.

حال رجوع کنیم به ترکیبات مورد بحث ما، یعنی به ترکیباتی که جزء اول آنها را کلمات مختوم به های غیرملفوظ و جزء دوم آنها را پسوند نکره یا موصولی تشکیل میدهد. به مثالهای زیر توجه کنید:

اسم + پسوند نکره:

نویسنده + ی ← نویسنده ی ← نویسنده پی

(هر ماه، نویسنده پی در اجلاس همگون سازی املائی زبان دری سخنرانی میکند.)

خانه + ی ← خانه ی ← خانه یی
(در بمباردمان دیروز به هیچ خانه یی آسیب نرسید.)

مقاله + ی ← مقاله ی ← مقاله یی
(در این مورد، شما حتما باید مقاله یی بنویسید.)

برده + ی ← برده ی ← برده یی
(سالها قبل، برده یی در این خانه میزیست.)

برنامه + ی ← برنامه ی ← برنامه یی
(امشب برنامه یی داریم در مورد شعر معاصر در.)

اسم + پسوند موصولی:

خانه + ی ← خانه ی ← خانه یی
خانه یی که در مقابل پارک است، قیمت است.

چشمه + ی ← چشمه ی ← چشمه یی
چشمه یی که در دامنه کوه واقع است، آب سرد دارد.

برده + ی ← برده ی ← برده یی
برده یی را که در این خانه میزیست، میشناختم.

مانند مثالهایی که قبلاً در مورد آنها صحبت کردیم، در این جا هم میبینیم که نیم مصوت [y] میان کلمات مختوم به های غیر ملفوظ و پسوند های نکره و موصولی اضافه میشود. چون نیم مصوت [y] همیشه با حرف "ی" نشان داده میشود، در این جا هم آن را با حرف "ی" باید نشان داد، یعنی که ما باید "خانه یی، چشمه یی و برده یی" بنویسیم.

اما برخلاف، اگر ما بر اساس توصیه آقای معروفی عمل کنیم، مجبور استیم کلمات فوق را "خانه ای، چشمه ای، و برده ای" بنویسیم. این بدان معناست که ما نیم مصوت [y] را که همیشه و در همه موارد با حرف "ی" نوشته میشود، حال باید با "ای" بنویسیم، بدون آن که دلیلی برای آن موجود باشد.

از سوی دیگر باید به یاد داشت که کاربرد اصلی "ای" در زبان نوشتاری دری اساساً در مقام صیغه مفرد مخاطب فعل ماضی قریب و یا صیغه مخاطب فعل حال جاری در اخیر برخی از کلمات مختوم به واول [a] یعنی همان های غیر ملفوظ است. به این مثالها توجه کنید:

تو رفته ای.

تو خورده ای.

تو در خانه ای (استی).

تو دیوانه ای (استی).

با در نظر داشت توضیحات فوق، بر میگردم به سوالی که در شروع مطرح کردیم و آن این که آیا صورت املایی "نویسنده ای" را بر گزینیم یا "نویسنده یی" را؟ پاسخ واضح است. ما باید صورت اخیرالذکر را برگزینیم؛ زیرا این صورت رابطه یک به یک میان اصوات و حروف را نفی نمیکند. یعنی ما همیشه نیم مصوت [y] را با "ی" مینویسیم، نه گاهی با "ی" و گاهی هم با "ای"، که این خود پروسه یادگیر و آموزش زبان نوشتاری را سهلتر میسازد. علاوه، صورت "یی" با موارد دیگری، مانند "صدایی، آرزویی" و غیره هماهنگی دارد (زیرا هیچ کس "صدای، آرزوی" مینویسد)، که این هم بالنوبه پروسه یادگیری املای زبان دری را به مراتب آسانتر میکند.